

6. nädal: Tingimatu tingitut mõjutamas

Sissejuhatus

Viimase paari õppetunni jooksul oleme me vaadelnud budistlikku nägemust kõigi nähtuste tingitusest ning uurinud ka müstilist tingimatut ehk nirvaanat. Me nägime ka, et tingitus võib töötada kahes suunas – see võib olla iseeneslik või loov.

Kuid idee, mille kohaselt kõik füüsilised, vaimsed ja vaimsed nähtused arenevad tingituse protsessi kaudu välja juba olemasolevatest nähtustest, paneb meid silmitsi seisma keerulise küsimusega. Kui kõik, mida me teeme, ütleme, tunneme ja mõtleme, on tingitud millestki varasemast, siis kuidas saame me üldse sellest vabaks murda? Kas me saame üldse teha midagi muud, kui elada läbi seda, mida minevik meile peale surub?

Järgnevas tekstis tutvustab Sangharakshita mahajaana budismi üht keskselt ideed – bodhicittat ehk virgumismeelt – mis selle probleemi olemust selgitab. „Suhteline“ bodhicitta on tingimatu tegutsemine tingitus – Sangharakshita sõnade kohaselt „meie sees ilmneb või isegi tõuseb plahvatuslikult esile midagi transendentiaalset.“ Bodhicitta toimimisele avatud olemine on Triratna Dharmaõpingute oluline osa ning järgnevas tekstis uurib Sangharakshita bodhicitta olemust ning annab meile ka nõu, kuidas elada vaimset elu nõnda, et bodhicitta meis ilmnedaks saaks.

Bodhicitta tekkimine

(Kokkuvõtte Sangharakshita raamatutest “Budistlik teejuht” parandatud väljaande lk. 186-193 ning “Rituaal ja pühendumine budismis” lk 106-108.)

Bodhisattva ja bodhicitta

Bodhisattva on olend, kelle kogu olemus on suunatud virgumise saavutamisele mitte ainult enda, vaid kõigi tajumisvõimeliste olendite heaks. Selle juures tekkiv kõige olulisem praktiline küsimus on: kuidas saada bodhisattvaks? Kuidas saavutatakse see raskestimõistetav vaimne ideaal? Traditsiooniline vastus sellele on küllaltki lühike ja konkreetne, kuid vajab siiski põhjalikumalt lahtiseletamist. Nimelt saadakse bodhisattvaks bodhicitta esilekerkimise kaudu.

Vaatleme kõigepealt algupärast sanskritikeelset mõistet, milleks on *boddhicitta-utpada*. *Bodhi* tähendab „vaimset virgumist“ või „vaimset ärkamist“ ning see avaldub tegelikkusega silmitsi seismises. *Citta* tähendab „meelt“, „mõtet“, „teadvust“ või „südamet“. *Utpada* tähendab lihtsalt „esilekerkimist“ või poeetilisemalt väljendudes „ärkamist“.

Bodhicitta olemus

Boddhicitta-utpada on budismis või vähemalt selle mahajaana suunas üldse üks kõige olulisemaid mõisteid. Seda tõlgitakse reeglina kui „virgumismõtte esilekerkimist“, kuid ma ütlen kohe ära, et tegelikult see seda ei tähenda. Halvemini oleks seda isegi raske

tõlkida. Sest tegu pole üldse mingi „mõttega“ virgumise kohta. Mõte virgumisest on kahtlemata meie meeles juba esile kerkinud, kui me siin istume, kuid bodhicitta selle juures veel esile kerkinud pole – sest me pole ju bodhisattvadeks muutunud. Bodhicitta on palju rohkemat kui vaid mõte virgumisest. Guenther on seda tõlkinud „virgunud suhtumiseks“. Mina olen seda vahel tõlkinud „virgumissooviks“ või „bodhisüdameks“. Kuigi need alternatiivsed tõlked on oluliselt paremad kui „virgumismõte“, pole needki päris rahuldavad. Probleem pole siin inglise (või eesti) keeles. Pigem on probleem keeles kui sellises. Võiks isegi üleda, et bodhicitta ise on ebaõnnestunud sõna, mida bodhicitta kohta kasutada.

Bodhicitta pole tegelikult üldse meeles seisund (või meeletooming või meele funktsioon). See pole mõte, mida me mõlgutada võime. See pole isegi „tahteavaldus“, kui selle all silmas pidada isiklikku tahet. Bodhicitta pole midagi sellesarnast.

Bodhicitta esindab põhimõtteliselt millegi transendentalse ilmnenemist või isegi plahvatuslikku esiletõusmist meis endis. Traditsioonilises esituses – selle all pean ma silmas Nagardžuna poolt pakutud lühikest, kuid sügavmõttelist kirjeldust tema kirjutises bodhicitta kohta – pole bodhicitta üldse viie skandha alla kuuluv. See on väga oluline. Nagardžuna kirjeldus, mis esindab mahajaana traditsiooni selle puhtaimal kujul, nõuab mõistmiseks põhjalikumalt analüüsi.

Tingitud olemise viis skandhat

Skandha on järjekordne tõlkimatu termin. Tavaliselt tõlgitakse seda kui „koostisosa“ või midagi muud sellesarnast, mis eriti midagi ei selgita. Sõna-sõnalises tähenduses on see „puutüvi“, kuid ka sellest pole meile suuremat abi. Doktor Conze nimetab viit skandhat „viieks kuhjaks“, mis meid samuti eriti ei aita. Siiski on viis skandhat üks kõige olulisemaid õpetuslikke liigitusi budismis.

Esimene viiest skandhast on *rūpa*. *Rūpa* tähendab „kehalist vormi“. Teine on *vedanā* ehk „tunne“ või „emotsioon“ – kas positiivne või negatiivne. Kolmas on *saṃjñā*, mille võib üldjoontes tõlkida „mõtestamiseks“. *Saṃjñā* on millegi mõtestamine „selle konkreetse asjana“. Kui ütleme „see on kell“, on tegu *saṃjñāga*. Oleme selle konkreetset kellana ära tundnud. Oleme selle identifitseerinud ja sildistanud. Neljandana tulevad *saṃskārad*. Mõned saksa õpetlased tõlgivad selle „juhtivateks jõududeks“. Me võime seda üldjoontes tõlkida ka „meeleoludeks“ või „tahteavaldusteks“. Viiendana tuleb *vijñāna*, „teadvus“. Need on viis skandhat: *rūpa* (materiaalne kuju), *vedanā* (tunne või emotsioon), *saṃjñā* (tajumine või mõtestamine), *saṃskārad* (meeleolud või tahteavaldused) ja *vijñāna* (teadvus). Kui tahame budistliku metafüüsika ja filosoofiaga tegeleda, peame viit skandhat hoolikalt tundma õppima.

„Midagi transendentaset“

Budistlikus mõtteloos hõlmavad viis skandhat kogu meie vaimset ja füüsilist olemasolu. Kogu meie vaimses ja füüsilises olemasolus pole midagi – ei mõtet, tunnet, kehalise olemasolu väljendust – mida mõni viiest skandast ei hõlmaks. Sel põhjusel on Sūdasuutra

alguses öeldud, et Bodhisattva Avalokitešvara, kulgedes ületava mõistmise kulgu, vaatles (tingitud olemasolu) maailma ja nägi viit skandhat. Ta nägi, et kogu meie vaimne ja füüsiline tingitud olemasolu koosneb vaid neist viiest tegurist; kõik tingitud olemasolu alla kuuluv liigitub ühe või teise hulka neist viiest skandhast.

Kuid bodhicitta pole viie skandha alla kuuluv. Kuna viis skandhat moodustavad kogu meile teadaoleva maailma, aga bodhicitta nende alla ei kuulu, tähendab see, et bodhicitta pärineb väljastpoolt seda maailma ja kuulub transsendentaalse alla. See pole mõte, pole tahteavaldus, pole idee ega mõiste, vaid on sügav vaimne või transsendentaalne kogemus, mis kogu meie olemuse ümber suunab.

Võrdpilt

Vahest saaks asja selgitada võrdluse abil kristliku traditsiooniga – kuigi pidagem silmas, et see on vaid võrdpilt. Te võite kujutleda, kuidas keegi räägib kristlikus kontekstis „Jumalast mõtlemisest“. Te võite mõelda Jumalast kui pilve peal istuvast vanahärrast või siis puhtast olemisest, kuid lõppude lõpuks on „Jumalast mõtlemine“ vaid Jumalast mõtlemine. Te ei kirjeldaks seda tingimata sügava kogemusena. Ent kui te räägiksite „Püha Vaimu osadusest“, oleks asi teisiti. Jumalast mõtlemine on üks asi, kuid Pühast Vaimust osasaamine, Püha Vaimu meie peale laskumine ja sellest täidetud saamine on juba midagi muud. Kui virgumisest mõtlemine on Jumalast mõtlemise sarnane, siis bodhicitta esilekerkimine meenutab Püha Vaimu meie peale laskumist kogu selle jõus. Muidugi on sellel võrdlusel vaid illustreeriv tähendus. Pole mõtet neid kahte erinevat doktrinaalset ja vaimset mõistet võrdsustada. Ma tahan lihtsalt selgitada, mis vahe on virgumisest mõtlemisel ja bodhicitta esilekerkimisel. Bodhicitta pole lihtsalt virgumisest mõtlemine, vaid sügav vaimne kogemus, vahest isegi sügav vaimne ja transsendentaalne „olem“.

Midagi transpersonaalset

Bodhicitta pole mitte ainult transsendentaalne, lisaks on see ka mitteindividuaalne. Nagardžuna peab ka selle rõhutamist oluliseks. Me räägime, et bodhicitta kerkib esile selles või tolles inimeses ning seetõttu võib hakata mõtlema, et on olemas mitmeid erinevaid bodhicittasid, mis erinevates inimestes esile kerikivad ja nad kõik bodhisattvateks muudavad. Kuid see pole nii. Bodhicittal pole midagi tegemist inimeste individuaalsusega ning pole mitmeid bodhicittasid, mis inimestes esile kerkivad. Teie mõte virgumisest on vaid teie mõte virgumisest, minu mõte on minu oma; võib olla mitmeid erinevaid mõtteid. Kuid teie bodhicitta on minu bodhicitta ning minu bodhicitta on teie bodhicitta; bodhicittat on vaid üks.

Bodhicittat on vaid üks ning kõik inividid, kelles bodhicitta on esile kerkinud, osalevad selles ühes bodhicittas; see üks ilmneb neis kõigis erineval määral. Mahajaana autorid võrdlevad seetõttu bodhicittat kuuga. Bodhicittat peegeldavad erinevad inimesed ühte moodi, just nagu kuu peegeldub üht moodi erinevate veekogude pinnalt. Peegeldusi on palju, aga kuud on vaid üks; samamoodi on palju ilmnemisi, kuid vaid üks bodhicitta.

Mahajaana traditsioonis kirjeldatav „absoluutne bodhicitta“ – bodhicitta väljaspool aega ja ruumi – on samane tegelikkuse endaga. Olles tegelikkusega samane, on see muutumatu või õigemini muutumatu ja muutumise vastandust ületav. Kuid see pole sama, mis traditsiooni poolt samuti kirjeldatav „suhteline bodhicitta“. Suhteline bodhicitta on aktiivne, töös olev jõud. Sel põhjusel eelistan ma bodhicittat tõlkida kui „virgumissoovi“ (siinkohal tuleb meeles pidada, et jutt on suhtelisest, mitte absoluutsest bodhicittast). Virgumissoov pole aga individuaalne soov. Bodhicitta pole kellegi individuaalne mõte ning samamoodi ei saa see olla ka kellegi individuaalne tahe. Me võiks pigem bodhicittast mõelda kui universumis toimivast kosmilisest tahtest, mille eesmärgiks on see, mida me võiks vahest väljendada üleüldise lunastusena: kõigi tajumisvõimeliste olendite vabanemine ja virgumine.

Me võiks bodhicittast isegi mõelda kui „virgumisvaimust“, kui maailmas kõikjalviibivast jõust, mis indiviide aina kõrgemate vaimsete saavutuste juurde juhib. Kui asi nii on, siis on selge, et ükski indiviid ei saa bodhicittat omada. Kui tegu on millegi sellisega, mis saab meile kuuluda, siis pole see bodhicitta, vaid midagi muud – võib-olla meie mõte või käsitlus sellest. Transendentaalne, mitteindividuaalne, kosmiline bodhicitta jääb tabamatuks. Indiviidid ei saa seda omada. Me võime küll vahest öelda, et bodhicitta omab inimesi. Need, kes bodhicittale „kuuluvad“ (need, kelles see esile kerkib), saavad bodhisattvateks. Nad elavad virgumise eesmärgile; nad soovivad kõigi hüvanguks ellu viia kõrgeima potentsiaali, mida kõiksus sisaldab.

Bodhicitta, vaimne kogukond ja teiste aitamine

Bodhicitta on miski, mis individuaalse vaimse pingutuse üle võtab, kui see on piisavalt puhtaks, positiivseks ja avatuks muutunud. Te loovutate end sellele, avate end sellele, saate selle ilmlemise kanaliks. Te pole enam „mina“ oma egoistlikus piiratuses. Teie kaudu töötab midagi kõrgemat. Te jääte endiselt äratuntavaks isikuks, kes maailmas tegutseb, kuid teie teod pole enam teie omad – see on bodhicitta, mis kõigi olendite virgumise suunas tegutseb.

Seetõttu olen ma vahel öelnud, et bodhicitta ilmneb kõige selgemalt vaimse kogukonna kontekstis. Vaimne kogukond, eriti siis, kui see on transendentaalne kogukond, on bodhicitta väljendus. Vaimse kogukonna liikmed võivad bodhicitta vaimus tegutseda oma võimete piirides. Just nagu bodhicitta üritab kosmose asukaid toetada kõikvõimalikel viisidel, nii saate teie omal tasandil bodhisattva ideaali harjutades loomulikult toetada kõiki, kes vaimses kogukonnas teiega vahetult kokku puutuvad. Kui me peame psirituaalset kogukonda vaid vahendiks omaenda vaimse arengu saavutamisel, elame me väga kitsa spirituaalse ideaali vaimus. Säärane kitsas lähenemine muutub omaenda hukatuseks, sest ennast ei saa aidata ilma teisi aitamata. Kui enda aitamise käigus jätate kõrvale teiste aitamise, pole te vabanenud enda ja teiste eristamisest ning kuni see eristus püsima jääb, pole te võimelised virgumist saavutama.

Kuidas bodhicitta tekib

Bodhiciita pidavat tekkima kahe kogemussuuna koostoime tulemusena, kuigi tavaliselt peetakse neid suundi üksteisele vastukäivateks. Me võiks neid suundumusi kirjeldada kui eemaletõmbumist ja kaasaaitamist.

Eemaletõmbumise ja mahajätmise suund

Esimene suundumus kujutab endast maistest asjadest eemaletõmbumist ehk maise mahajätmist. Me tõmbume maistest tegevustest, maistest mõtetest, maistest suhetest eemale. Seda eemaletõmbumise suundumust toetab harjutus, mida nimetatakse „tingitud olemasolu puuduste meeldetoomiseks“. Te peate meeles, et tingitud olemasolu, elamine olemasolu ringkäigus, on olemuslikult mitterahuldav. See sisaldab igasuguseid ebameeldivaid kogemusi: me soovime neid asju, mida me ei saa, meile meeldivad inimesed, kellest me lahkuma peame, me peame tegema asju, mis meile ei meeldi. Me peame tegelema mõttetute asjadega, mille eesmärgiks on elatist teenida. Me peame oma keha eest hoolitsema – seda toitma ja ravima, kui see haigeks jääb. Me peame oma pere eest hoolitsema – abikaasa, laste, sugulaste vajadusi rahuldama. Meile tundub, et seda kõike on liiga palju ning me peame selle juurest minema saama, sellest välja murdma. Me soovime olemasolu ringkäigust nirvaanasse jõuda. Me soovime igapäevaelu pöörisest ning tõusudest ja mõõnadest välja saada, et igaveses rahu ja puhkust leida.

Kaasaaitamise suund

Teine suundumus, kaasaaitamine, esindab soovi elusolendeid aidata. Me mõtleme: „Jah, ma tahaks välja pääseda. Kuid mis saab teistest? Mis neid ees ootab? Mõnedel neist on veel raskem kui minul. Kui ma nad hülgan, siis kuidas nemad vabaks saavad?“ Seda suundumust toetab harjutus, mida nimetatakse „tajumisvõimeliste olendite kannatsute meeldetoomiseks“. Eemaletõmbumise puhul toome meelde tingitud olemasolu puudused selles mõttes, kuidas nad meid mõjutavad, kuid nüüd toome meelde selle, kuidas nad teisi elusolendeid mõjutavad.

Piisab, kui vaadata inimesi, keda me tunneme, ning mõtiskleda nende hädade üle. Vahest on keegi oma töökohast ilma jäänud ning ei tea, mida järgmiseks ette võtta. Teise abielu on hiljuti karile jooksnud. Kolmandal on närvivapustus. Keegi leinab lähedast, olles ilma jäänud oma abikaasast või lapsest. Kui me selle kõik meelde toome, mõistame peagi, et kõik meie tuttavad kannatavad ühel või teisel viisil. Isegi kui nad tavamõistes õnnelikud on, peavad nad ikka mingite keeruliste olukordadega silmitsi seisma: lahusolek, haigus, vanadusega kaasnev nõrkus ja väsimus ning viimaks surm, mida nad kindlasti ei igatse.

Kui me oma pilku avardame, näeme me, kui palju kannatust erinevates maailma paikades aset leiab. Sõjad. Katastroofid, nagu üleujutused või näljahädad. Inimesed surevad hirmsatel viisidel. Võime veelgi kaugemale minna ja mõelda loomade peale, kes kannatavad mitte ainult üksteise poolt põhjustatud valu, vaid ka inimese käe läbi. Me näeme, et kogu elusolendite maailm on kannatusega seotud – seda on nii palju! Kui me mõtleme nõnda tajumisvõimeliste olendite kannatuste peale, leiame me: „Kas ma saan

mõelda, et vaid minu pääsemisest piisab? Kuidas saan ma mõelda, et jõuan oma isiklikku nirvaanasse, mis mulle meeldiv oleks, kuid neid ei aita?“

Konflikti ületamine

Seega kogeme me teatud sorti konflikti – seda juhul, kui meie olemus on selline, et säärane konflikt üldse esile kerkida saaks. Ühest küljest tahame me pääseda; teisest küljest jälle siia jääda. Kõige lihtsam oleks valida üks kahest võimalusest: kas tõmbuda vaimsesse individualismi või jääda hõivatuks maise eluviisiga. Paljud inimesed valivadki ühe neist kahest lihtsamast lahendusest. Mõned valivad vaimse individualismi tee ja tähtsustavad isiklikku vaimset kogemust. Teised jäävad maailmaga hõivatuks, kuid vaid ilmalikus tähenduses, ilma erilise vaimse arengu võimaluseta.

Kuigi need suunad on vastandlikud, on vaimses elus vaja arendada nii eemaletõmbumist kui kaasaaitamist. Võiks vahest öelda, et eemaletõmbumise suund hõlmab eneses vaimse elu mõistmise aspekti ja kaasaaitamise suund kaastunde aspekti. Mõlemat suunda tuleb arendada. Seda ühist arengut toetavaks harjutuseks on „Buddha omaduste meeldetoomine“. Me toome pidevalt meelde täiusliku virgumise ideaali, milleks on virgumine kõigi elusolendite heaks, mida esindab kõige paremini Gautama Buddha.

Me ei peaks laskma kahe suuna vahelisel pingel lõdveneda. Kui me seda teeme, kaotame õige tee. Kuigi need suunad on vastandlikud, on vaja mõlemat üheaegselt arendada. Me peame üheaegselt nii maailmast väljuma kui sinna sisse jääma, nägema tingitud olemasolu puudusi ja samal ajal tunnetama elusolendite kannatusi, arendama üheaegselt nii mõistmist kui kaastunnet. Kui me mõlemat suunda üheaegselt arendame, kasvab pinge aja jooksul aina suuremaks (muidugi mitte psüühiline, vaid vaimne pingeline). See kasvab, kuni jõuab punkti, kust edasi enam kasvada ei saa. Kui me selleni jõuame, juhtub midagi uut. Seda võiks kirjeldada plahvatusena. Kahe vastandliku suuna järgimise tulemusena toimub läbimurre kõrgemale vaimse teadlikkuse tasandile, kus eemaletõmbumise ja kaasaaitamise suunad enam üksteisest ei erine, seda mitte mingi kunstliku ühendamise tulemusena, vaid sel põhjusel, et oleme ületanud tasandi, kus me neid kahte vastanditena nägime.

Kui me läbi murrime, kogeme me, kuidas oleme üheaegselt nii eemaletõmbunud kui kaasaaitavad, üheaegselt tingitud olemasolust vabanenud ja selle sees. Mõistmise ja kaastunde vaheline duaalsus on ületatud. Kui plahvatus aset leiab ning esimest korda elus oleme üheaegselt eemaletõmbunud ja teisi aitavad sel viisil, et mõistmise ja kaastunde vaheline duaalsus on kadunud, siis võime me öelda, et meis on esile kerkinud bodhicitta.

Küsimusi järelemõtlemiseks ja aruteluks

1. „Bodhicitta esindab põhimõtteliselt millegi transendentalse ilmnemist või isegi plahvatuslikku esiletõusmist meis endis.“ Kas see mõte on teie jaoks meeldiv või ebameeldiv? Kui palju võivad selle juures rolli mängida teid mõjutanud tingimused?

2. Kas te olete kunagi tundnud, et teid on vaimses elus aidanud või teid mingis suunas tõuganud „miski“, mis paistab pärinevat teie tavalisest „minast“ väljaspoolt? Kui see nii on, siis kas see meenutab Sangharakshita kirjeldust: „„virgumisvaimust“...mis indiviide aina kõrgemate vaimsete saavutuste juurde juhib.“?
3. Kuidas erineb Sangharakshita kirjeldus bodhicittast kristluse ja muude teistlike religioonide Jumalast?
4. Millised võivad olla eemaletõmbumise ja kaasaitamise „lähivaenlased“?
5. Millise vormi võiks iha eemaletõmbumise ja isikliku vabanemise järgi võtta teie jaoks? Teiste sõnadega, kui te vaid enda peale mõtleksite, siis milline oleks teie ideaalne vaimne eluviis, teie vaimne unistuste elu?
6. Kas olete pigem liiga „vaimne“ ja „maistest“ tegevustest tagastitõmbunud või pigem liiga maine ja toimekas? Kumba suunda peaksite seega rohkem järgi aitama – eemaletõmbumist või kaasaitamist – et Sangharakshita kirjeldatud tasakaalus pingeseisundini jõuda? Mida te praktilises mõttes selle heaks ette võtta saaksite?

2
3
1
2